

Mörtsjö by

Denna by ligger i södra delen av socknen i rålag med den äldre byn Björnsjö. Tack vare att gamla handlingar från byns tillblivelse finns bevarade har det varit möjligt att följa byns utveckling under mer än 200 år.

Söder om byn ligger Mörtsjön med avlopp till Björnsjön. Enligt traditionen skall det första nybygget, det s. k. »Gambygget», ha legat öster om sjön, där en lapp skall ha bosatt sig och även tagit upp en liten odling. Inga rester av det nybygget finns kvar, men otroligt är det ej, då sjön sedan något århundrade tillbaka var känd för att vara ett bra fiskevatten.

Det faktiska händelseförloppet om byns uppkomst kan emellertid utläsas av ett gulnat skattelägningsprotokoll från år 1787. Av det samma framgår i fri översättning bl. a. följande: »Förrättningen verkställdes av högvälborne baronen, landshövdingen och kommandören greve Carl Bunges. Odling hade påbörjats i Mörtsjö år 1755 av Jon Andersson i Björna, samt Håkan Abrahamsson och Jon Jonsson i Östetralnö. De hade fått 20 frihetsår från skatt, sedermera utökat till 25 år. År 1775 innehades Mörtsjö kronohemman, som det kallades, av Jakob Jakobsson, Jon Jonsson och Kristoffer Svens änka. Vid förrättningen granskades och graderades innehavarnas lägenheter och utägor, varvid för åker, äng, slätter, skog och mulbete, fiske i Mörtsjön samt för humlegård och kvarnställe, fastställdes en jordeboksränta av 2 riksdaler 6 skilling 10 runtstycken specie.»

Skatteläggning öfver Mörtzjös nya Kroon Hemman i Angermundlands Norre Fogderie Siatesad Sechn belögna 1772

1/2SCH

50 P. 6 R.

und af den Nijde Näden Herrskapet 1072 med
 te varnande iasubind Sköfserg. Fuld lic. wad
 wad of Lastage Klatsen i uisjö hällan, foud 74
 und te Dacus Byghau, foudklad d. 10. af 11 Augusti
 1781. te dunnat lög. af Hoguälbonen Baronens
 Luuds Hofdingens Commendören Herr Carl Runiges
 Hoguälbige foudwader, iinden d. 15 April f. 1782.
 Afwändes Datta Luuds Hemman eller Hoguälbonen
 legit lic. foud d. 27. Dec. 1785. i foud af den liden
 foud hällan d. 27. Dec. 1785. i foud af den liden
 ex af 2 graden wad, i 8 foud, iinden 10. foud
 af, med foudwader, foud 5 af foudwader, i foud
 foud wad med Hog. foud d. 4. November 1775. i foud
 af foud foudwader foud foud af foud foud
 Dacus wad, foudwader wadwader liden af
 i foudwader te wad af foud foud foud foud
 wadwader Luuds wadwader Laurus Marta af d. d.
 foudwader foudwader foudwader

4 huss 8 1/2 Supp	Caumina foud, med all gouden	
	Supp wadwader med foudwader botten, iinden	
2 ^{de} graden	o 16 B	1 10 2
1 huss 3 1/2 Suppland	foudwader 1 goud	
	han d. d. wadwader med liden botten u-	
2 ^{de} graden	o 12 B	2 3 2
1 huss 1/2 Suppland	wad goud foudwader	
	med foudwader botten, iinden 4 ^{de} goud af d	8 2 5
		2
		1 4 3 5

1:a sidan av skattelägningsprotokoll från Mörtzsjö by 1787.

Skattprot. 1787

Genom af för 2^a klassen som af befärs upptaget . 1. 21^{1/2}

Ang och Stotter

- 4. Årrens järdvärdet hos udden 1^a klassen a 4 R. 16
- 3. Årrens lund af blod ladan udden 2^a klassen a 2 R. 15
- 1^a Årrens stam af udden 3^a klassen a 2 R. 15 16

Skogen

den för i årens Dy. af värdet, bestån af
 bygnu lund och löfslag, hafte pelig till
 nödig gjordt köp, och upptaget i befärs
 1^a klassen a 2 R. 16

Kultbetet

tingen lund till värdet för den Posten
 som till udden lundens lund, och up
 taget salden för 2^a klassen a 7 R. 7

Fiske

och till udden af gjordt köp och drifben
 till lundt hufvud, och upptaget i befärs
 1^a klassen a 3 R. 1

Häntegard

Et. Nånge a 2 R. 100⁰⁰ 1. 4

Gravnställe

och till udden lund, upptaget till
 hufvudet
 1^a klassen a 2 R. 16

Årrens stam a 2 R. 16

2:a sidan av skattelägningsprotokoll från Mörtsjö by 1787.

Postpost.
 Gårdsbruker tier huseidre gårdar samt satta
 Låns Gårdsbruker den 17de af Januari den 17de år
 1787 af 8 skilling med löfning
 Tordebaks Ranta

1. L. Skattning a 1. R. 16	
2 ^{de} ut. Skatt a 26 R	753
3 ^{de} L. Skattning a 1/2 R	54
4 ^{de} ut. Skatt a 12 R	27
5. Låns Gård a 24 R	1
Hemmandets Ranta	
	26
	1. 28. 10.
	26. 10.

Skulda denna befördigad af befördigad, det skulda
 församling utlygga, af hoga skulda skulda skulda
 hoga skulda befördigad. befördigad skulda

J. S. Sellin, Byråman, Låns Gårdbruker, J. S.
 Gårdbruker, af hoga skulda skulda skulda
 skulda skulda skulda

Gårdsbruker a 1. R. 16
 X
 Gårdsbruker a 26 R
 †

3:e sidan av skattelägningsprotokoll från Mörtsjö by 1787.

En ny fas i Mörtsjö by inträdde, när kronan sålde kronohemmanet, som därmed blev skattehemman. I ett köpekontrakt av den 17/4 1806 utfärdat av presidenten i Kungl. Kammarkollegiet överståthållaren m. m. Samuel af Ugglas såldes till åbon bonden Pehr Salomonsson fyra seland eller 1/6 mantal av hemmanet Mörtsjö nr 1 till följande villkor: »Under skattemannabörd och rättighet att njuta och behålla för 10 riksdaler och 35 skillingar specie.» Hela byn var på åtta seland, varför försäljningen gällde halva byns område. F. ö. kan citeras: »Vi avhände fördenskull Hans Kungl. Maj:t samt Sveriges Krona förbemälte hemman – i vått och torrt, nära och fjärran, intet undantagandes av allt det, som därtill lyder, med rätta ligga bör och vid laga avvitrning och behålla med skattemannabörd och rättighet till evärdelig äro, som lag förmår. Skulle ock förberörde hemman på varjehanda sätt gå köparen eller hans arvingar ifrån, så vill Hans Kungl. Maj:t och Kronan hålla dem däruti skadelösa. Så skall ock merbemälte hemman efter nedanstående datum från krono till skatte uti jordeböckerna införas . . .»

Det var starka papper, där staten syntes värna om nybyggaren

Nybyggarna som bönder

Under Pehr Salomonssons och hans ättlingars tid vidtog en betydande expansion, då mark odlades, åbyggnader av olika slag uppfördes och kvarnarna i Mörtsjöbäcken tillkom. På tal om dessa så fanns det fyra stycken, varav några tillhörde bönderna i Björnsjö by, och riktigt friktionsfritt gick det inte alla gånger. Om detta berättar ett aktstycke, att en björnsjöbonde vägrade delta i byggnad och underhåll av damm i bäcken. Inför utsikten att bli utesluten ur byggemenskapen föll han dock tillföga och fick finna sig i övriga kvarndelägares beslut.

I bäcken byggdes även åltinor, och de gav gott utbyte jämsides med övrigt fiske i de tre sjöarna Mörtsjö, Björnsjö och Leding. Av kvarnarna och åltinorna återstår nu ingenting, och ålfisket tillhör det förflutna!

Släktled efter släktled

har hemmanet Mörtsjö nr 1 i huvudsak stannat inom släkten enligt följande:

1. Bonden Pehr Salomonsson, f. 1761, d. 1832, med hustrun Sara Johansdotter, f. 1762, d. 1845, var genom blodsband befryndade med de första nybyggarna.
2. Sonen Salomon Pehrsson, f. 1791, d. 1856, med 1:a hustrun Märta Ersdotter, f. 1794, d. 1840, och med 2:a hustrun Brita Stina Nilsdotter, f. 1821, d. 1893, brukade sedan hemmanet. Strax före sitt frånfälle bytte Salomon Pehrsson bort hemmanet mot ett

